

(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९९६] ३ एस. सी. आर. २६६

**एम. वेंकटेश्वर इत्यादी
विरुद्ध
आंध्र प्रदेश सरकार आणि इतर**

मार्च १२, १९९६

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि जी. बी. पटनायक.]

सेवा कायदा :

आंध्र प्रदेश महसूल अधीनस्थ सेवा विशेष नियम/आंध्र प्रदेश राज्य आणि अधीनस्थ सेवा नियम :

नियम 2,6,7,8/नियम 22,47- उप तहसीलदार-पदोन्नतीद्वारे नियुक्ती पात्रता-रिक्त पदे पुढे नेणे-विशेष प्रतिनिधीत्वाचा वापर-अनुसूचित जातीशी संबंधित अपीलकर्ता ज्याच्या सेवा आवश्यक कालावधीपेक्षा कमी असते - नियमांमध्ये पूर्वलक्षी प्रभावाने शिथिलता-म्हटले, न्याय आणि समानतेच्या हितासाठी नियम पूर्वलक्षी प्रभावाने शिथिल करण्याचे अधिकार सरकारला देण्यात आले आहेत.

भारताचे संविधान.

अनुच्छेद 14,16 (1), 16 (4), 16 (4-अ)-राज्यघटनेच्या तरतुदींनुसार पदोन्नतीमध्ये आरक्षण.

उत्तरवादी -राज्याच्या जिल्हा महसूल आस्थापनेतील कर्मचारी आणि अनुसूचित जातीतील असलेल्या अपीलकर्त्याला 1984 मध्ये तात्पुरत्या आधारावर उपजिल्हाधिकारी म्हणून पदोन्नती देण्यात आली. उपजिल्हाधिकारी म्हणून नियमित पदोन्नतीसाठी 1.7.1983 पासून प्रभावी असलेले पॅनेल जेव्हा 1983-84 वर्षासाठी काढले गेले, तेव्हा अपीलकर्त्याची सेवा आवश्यक कालावधीपेक्षा कमी झाली. तथापि, 1986-87 या वर्षासाठी पदोन्नतीसाठी त्याच्या नावाची शिफारस करण्यात आली होती. ए. पी. महसुली अधीनस्थ सेवा विशेष नियमांच्या नियम 8 (2)

मध्ये शिथिलता आणण्याचे आवाहन त्यांनी सरकारला केले, जेणेकरून त्यांना 1983-84 या वर्षासाठी सूचीबद्ध करता येईल. ए. पी. राज्य आणि अधीनस्थ सेवा नियम (सामान्य नियम) च्या नियम 47 अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून सरकारने आवश्यक सेवेतील कमतरता शिथिल केली आणि त्याला १९८३-८४ या वर्षासाठी सूचीबद्ध केले आणि त्याला नियमितपणे उपजिल्हाधिकारी म्हणून पदोन्नती दिली.

वरिष्ठ सहाय्यक म्हणून अपीलकर्त्यापेक्षा वरिष्ठ असलेल्या उत्तरवादींनी, अपीलकर्त्याला देण्यात आलेल्या सवलतीला आव्हान देत आंध्र प्रदेश प्रशासकीय न्यायाधिकरणासमोर अर्ज दाखल केला. न्यायाधिकरणाच्या खंडपीठाने अपीलकर्त्याची पदोन्नती त्याच्या दृष्टिकोनातून कायम ठेवली जी अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींसाठी आरक्षण सामान्य नियमांच्या नियम 22 अंतर्गत रिक्त जागा वैध होती. तथापि, पुढे नेलेल्या रिक्त पदांसाठी सामान्य नियमांच्या नियम 22 ला लागू करण्याबाबत विविध मते असल्याचे खंडपीठाने लक्षात घेतल्यामुळे, ते प्रकरण पूर्ण खंडपीठाकडे पाठवण्यात आले, ज्यात असे म्हटले गेले की सामान्य नियमांचा नियम 22 पदोन्नतीद्वारे किंवा बदलीद्वारे नियुक्तीसाठी रिक्त पदे पुढे नेण्यासाठी लागू होत नाही; आणि सामान्य नियमांच्या नियम 47 अंतर्गत पूर्वलक्षी शिथिलता बेकायदेशीर होती.

सध्याच्या अपीलात, अपीलकर्त्यासाठी असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की विशेष नियमांच्या नियम 6 सह वाचलेल्या सामान्य नियमांच्या नियम 22 ने राज्याला अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीच्या सदस्यांची नियुक्ती करण्याचा अधिकार दिला आहे, आरक्षणाचा नियम लागू झाल्यामुळे, केवळ प्रारंभिक भरतीसाठीच नव्हे तर पदोन्नतीद्वारे किंवा हस्तांतरणाद्वारे नियुक्तीसाठी देखील; जेव्हा अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीचे उमेदवार ज्यांना सेवेत पुरेसे प्रतिनिधित्व मिळायचे होते ते उपलब्ध नसतील तेव्हा पुढे नेण्याचा नियम लागू केला जाईल; आणि नियम 47 अंतर्गत सवलत नेहमीच पूर्वलक्षी प्रभावाने दिली जाईल कारण कारवाई करण्यापूर्वी नियमांत नमूद केलेल्या आवश्यक अटींचे पालन केले जाऊ शकत नाही. वैयक्तिक प्रकरणांमध्ये सवलत दिली जाऊ शकत नाही आणि प्रभावित व्यक्तीला कोणतीही नोटीस देण्यात आली नाही या कारणावरून अपीलकर्त्याला देण्यात आलेल्या सवलतीला प्रतिस्पर्धी उत्तरवादींनी विरोध केला.

अपीलाला मंजुरी देत, या न्यायालयाने

म्हटले : 1.1. नियम 6,7 आणि 8 ए. पी. महसूल अधीनस्थ सेवा विशेष नियम आणि ए. पी. राज्य आणि अधीनस्थ सेवा नियमांचे नियम 22 आणि 47, च्या तरतुदी लक्षात घेता उप तहसीलदार पदावरील रिक्त पदे पुढे नेण्यासाठी पदोन्नतीद्वारे किंवा बदलीद्वारे नियुक्ती उपलब्ध आहे. सामान्य नियमांतील नियम 22 हा पदोन्नतीद्वारे किंवा बदलीद्वारे होणाऱ्या नियुक्तीला लागू होत नाही, असा न्यायाधिकरणाच्या पूर्ण न्यायपीठाने दिलेला निष्कर्ष हा सामान्य नियमांच्या नियम 22 (ii) शी स्पष्टपणे विसंगत आहे, ज्यामध्ये नियुक्त्या थेट भरतीऐवजी अन्यथा केल्या जातात. [271-ई]

व्यावसायिक कर आयुक्त, ए. पी. आणि इतर विरुद्ध जी. जी. सेतुमाद हवा राव आणि इतर, (1996) 1 स्केल 721 वर अवलंबून होते.

1.2. अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींना समान संधी प्रदान करण्यासाठी पदोन्नतीतील आरक्षणाचा नियम संविधानाच्या कलम 14,16 (1) आणि 16 (4) शी सुसंगत आहे. परिभाषित केल्याप्रमाणे भरती, सामान्य नियमांमध्ये तीन पद्धती असतात-थेट भरती, पदोन्नतीद्वारे आणि बदलीद्वारे. सामान्य नियमांचा नियम 22 (2) त्याच्या कक्षेत, पदोन्नती किंवा हस्तांतरणाद्वारे लागू करण्यासाठी खूप व्यापक आहे. जेव्हा पदोन्नतीद्वारे नियुक्तीसाठी पात्र आणि पात्र व्यक्ती उपलब्ध नसतात तेव्हा पदे रद्द होणे टाळणे हा पुढे नेण्याचा उद्देश आहे. [271-सी]

2. न्याय आणि समानतेच्या हितासाठी न्याय्य आणि न्याय्य वाटेल अशा प्रकारे सामान्य नियमांची कठोरता शिथिल करण्याचा सरकारला अधिकार आहे. अधिकारांचा पूर्वलक्षी प्रभावाने वापर करूनच न्याय मिळू शकतो. अन्यथा, नियम 47 चा उद्देश आणि हेतू मोठ्या प्रमाणात नाहीसा होईल. नियम 47 मध्ये सर्व बाधित व्यक्तींना नोटीस देण्याचा विचार केला जात नाही. [272-एफ; 274-सी]

ए. पी. सरकार आणि इतर विरुद्ध श्री डी. जनार्दन राव आणि इतर, [1977] 1 एस. सी. आर. 702, यावर अवलंबून होते.

दिवाणी अपीलीय न्यायाधिकरण : १९९६ चे दिवाणी अपील क्र. ४४१५.

१९९३ च्या ओ. ए. क्रमांक १५७७ मधील आंध्र प्रदेश प्रशासकीय न्यायाधिकरणाच्या दिनांक २७/४/९४ च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी ए. सुब्बा राव, ए. डी. एन. राव, डी. प्रकाश रेड्डी, एस. यू. के. सागर आणि कु. सुमन बाला रस्तोगी.

उत्तरवादीसाठी पी. पी. राव, के. अमरेश्वरी, सी. के. सुचरिता, के. राम कुमार आणि सी. बालसुब्रमण्यम.

न्यायालयाचा निर्णय यांनी दिला

न्यायमुर्ती के. रामास्वामी. अनुमति मंजूर.

सी. ए. क्र. 4415/96 (@ SLP (सी) क्र. 13653/94)

अपीलकर्त्याची ए. पी. मधील प्रकासम जिल्ह्यातील महसूल आस्थापनेत 21 जानेवारी 1975 रोजी एल. डी. सी. म्हणून नियुक्ती करण्यात आली. त्याला यू. डी. सी. म्हणून पदोन्नती देण्यात आली. (वरिष्ठ सहाय्यक) म्हणून 1982 मध्ये आणि उप तहसीलदार म्हणून 20 जून 1984 रोजी. नियमित पदोन्नतीसाठी 1 जुलै 1983 पासून लागू झालेले पॅनेल 1983-84 या वर्षासाठी काढले जाणार होते. त्यावेळी एकूण आठ वर्षांच्या सेवेसाठी त्यांच्याकडे एक वर्ष आणि तीन महिने कमी होते आणि उप तहसीलदार म्हणून नियमित पदोन्नती साठी वरिष्ठ सहाय्यक म्हणून दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी पाच महिने. 1986-87 या वर्षासाठी पदोन्नतीच्या विचारार्थ त्याच्या नावाची शिफारस करण्यात आली होती. ऑगस्ट 1990 मध्ये त्यांनी सरकारला ए. पी. महसुली अधीनस्थ सेवा नियम (थोडक्यात, विशेष नियम) च्या नियम 8 (2) मध्ये शिथिलता आणण्यासाठी आणि त्याला वर्ष १९८३-८४ मध्ये इंपॅनल करण्यासाठी निवेदन केले. जिल्हाधिकारी आणि जमीन महसूल आयुक्तांनी शिथिलतेची शिफारस केली. आन्ध्र प्रदेश राज्य अधीनस्थ सेवा नियमांच्या (थोडक्यात, 'सामान्य नियम') नियम 47 अंतर्गत अधिकाराचा वापर करून सरकारने G.O.M.S. क्रमांक 792, महसूल (एस. ई. आर.) मध्ये आदेश जारी केले. 3) विभाग, दिनांक 1 डिसेंबर 1992 रोजी आवश्यक सेवेतील कमतरता कमी करत, सरकारने त्याला 3 ऐवजी 2 या वर्षासाठी सूचीबद्ध केले आणि त्यानुसार त्याला नियमितपणे पदोन्नती देण्यात आली. वर्ष 1983-84 साठी त्याला दिलेल्या सवलतीला आव्हान देण्यासाठी उत्तरवादी आले.

जेव्हा ओ. ए. अंतिम सुनावणीसाठी आला होता, तेव्हा खंडपीठाने 26 ऑक्टोबर 1993 रोजी आपल्या आदेशाद्वारे असे म्हटले होते की विशेष नियमांच्या नियम 6 सह वाचलेल्या सामान्य नियमाच्या नियम 22 च्या अंमलबजावणीद्वारे, बदली किंवा पदोन्नतीद्वारे नियुक्ती उपलब्ध आहे आणि त्या अपीलकर्त्याला उपनियुक्त म्हणून पदोन्नती मिळण्याचा अधिकार आहे. अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींसाठी कॅरी फॉरवर्ड रिक्त पदासाठीचे आरक्षण नियम 22 अंतर्गत वैध असल्याने तहसीलदार, तथापि, कॅरी फॉरवर्ड रिक्त पदांसाठी सामान्य नियमांच्या नियम 22 च्या अर्जावर परस्परविरोधी निर्णय असल्याचे आढळून आल्याने, पूर्ण खंडपीठाकडे संदर्भ देण्यात आला. 7 एप्रिल 1994 रोजीच्या आक्षेपित आदेशात पूर्ण खंडपीठाने बहुमताने असे म्हटले आहे की सामान्य नियमाचा नियम 22 पदोन्नती किंवा बदलीद्वारे नियुक्तीसाठी रिक्त पदे पुढे नेण्यासाठी लागू होत नाही. सामान्य नियमांच्या नियम 47 अंतर्गत पूर्वलक्षी प्रभावाने शिथिलता देणे बेकायदेशीर आहे कारण पूर्वलक्षी प्रभावाने शिथिलता दिली जाऊ शकत नाही. त्यानुसार, न्यायाधिकरणाने ओ. ए. फेटाळली. अशा प्रकारे ही अपील विशेष अनुमतिने.

अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील ए. सुब्बा राव यांनी असा युक्तिवाद केला की विशेष नियमांच्या नियम 6 सह वाचलेल्या सामान्य नियमांच्या नियम 22 मध्ये अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीच्या सदस्यांना केवळ प्रारंभिक भरतीसाठीच नव्हे तर पदोन्नती किंवा बदलीद्वारे नियुक्तीसाठीही आरक्षणाचा नियम लागू करून सेवेतील किंवा सेवेच्या वर्गातील रिक्त जागा किंवा पदावर नियुक्त करण्याचा अधिकार राज्याला देण्यात आला आहे. जेव्हा सेवेत किंवा पदांच्या वर्गात पुरेसे प्रतिनिधित्व मिळणारे अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीचे उमेदवार उपलब्ध नसतात तेव्हाच पुढे नेण्याचा प्रश्न उद्भवतो. नियम 47 अंतर्गत शिथिलता नेहमीच पूर्वलक्षी प्रभावाने दिली जाईल कारण कारवाई करण्यापूर्वी नियमांतर्गत विहित केलेल्या आवश्यक अटींचे पालन केले जाऊ शकत नाही. परिणामी, पूर्ण खंडपीठाचे मत कायद्याने योग्य नाही, तर खंडपीठाने आरक्षणाच्या नियमाचा योग्य अर्थ लावला होता.

राज्याची बाजू मांडणाऱ्या ज्येष्ठ वकील के. अमरेश्वरी यांनी अपीलकर्त्याच्या भूमिकेचे समर्थन केले. उत्तरवादीची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील पी. पी. राव यांनी असा युक्तिवाद केला की सामान्य नियमांच्या नियम 22 अंतर्गत विचारात घेतलेला आरक्षणाचा नियम पदोन्नती

किंवा बदलीद्वारे नियुक्तीला लागू होईल, परंतु नियम 47 अंतर्गत शिथिलतेच्या अधिकाराचा वापर करणे कायद्याने वाईट आहे. विद्वान वकिलाच्या मते, नियम 47 मध्ये कल्पना केल्याप्रमाणे कोणताही अन्याय किंवा असमानता निर्माण केलेली नाही; त्याचा लाभ केवळ व्यक्तींच्या एका वर्गाला सामान्य सवलतीद्वारे दिला जावा, ज्याचा त्या संदर्भात विचार केला गेला आहे, परंतु वैयक्तिक प्रकरणात नाही. अपीलकर्त्याने अशा कोणत्याही अन्यायाकडे लक्ष वेधले नाही. त्याचा एकमेव युक्तिवाद असा आहे की शिथिलता दिली जावी आणि त्याला शिथिलतेसाठी पात्र केले जाऊ शकते जे वैयक्तिक प्रकरणांमध्ये दिले जाऊ शकत नाही. सेवेचा निर्धारित कालावधी पूर्ण करणे ही सेवेची अट आहे जी शिथिल केली जाऊ शकत नाही. अपात्र व्यक्तीला नियम 47 शिथिल करून पात्र केले जाऊ शकत नाही. नियम 47 अंतर्गत अधिकारांचा वापर करण्यापूर्वी बाधित व्यक्तींना कोणतीही नोटीस देण्यात आली नव्हती. सवलत देण्याच्या अधिकाराचा वापर करून, अपीलकर्त्याला वरिष्ठ सहाय्यक म्हणून श्रेणीतील अनेक व्यक्तींपेक्षा वरिष्ठ केले जाते, जो त्याच्या उप तहसीलदार पदोन्नत पदाच्या प्रचारात वरिष्ठ U.D.Cs वर कुरघोडी ठरतो. नियम 47 अंतर्गत अधिकाराचा वापर करून त्यांच्या वैध आशा आणि अपेक्षा बिघडू शकत नाहीत. किमान वैयक्तिक अपीलकर्त्याला तरी एका वर्गाच्या व्यक्तींवर अन्याय आणि विषमतेचा कोणताही निष्कर्ष सरकारने दिला नाही. जरी नियम 47 वैध असला तरी कायद्याच्या चुकीमुळे सत्तेचा वापर दूषित होतो. त्या आधारावर, तो पूर्ण खंडपीठाच्या निर्णयाचे समर्थन करू इच्छितो.

संबंधित युक्तिवादांवर आम्ही चिंता व्यक्त केल्यानंतर, प्रश्न उद्भवतो की नियम 22 (2) (ई) ते (जी) पदोन्नतीद्वारे किंवा बदलीद्वारे नियुक्तीला लागू होईल का? हा मुद्दा आता संपूर्ण बाबी होणार नाही. व्यावसायिक कर आयुक्त, ए. पी. आणि इतर वि. जी. सेतुमाधवा राव आणि इतर, (1996) 1 स्केल 721 मधील सामान्य नियमांच्या नियम 22 चा अर्थ लावणाऱ्या अलीकडील निकालात या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की ए. पी. सामान्य कर अधीनस्थ सेवा नियमांच्या नियम 5 मध्ये वरील सेवेवर नियुक्तीसाठी सामान्य नियमांच्या नियम 22 ला लागू होण्याची कल्पना आहे. दोन तरतुदींच्या संयुक्त वाचनाने असे गृहीत धरले आहे की भरती वर्षातील पुढे नेण्यात आलेल्या रिक्त जागा आणि वर्तमान राखीव रिक्त जागा राखीव रिक्त पदांची एकूण संख्या जास्त असली तरीही वापरासाठी उपलब्ध असतील. संबंधित श्रेणी किंवा संवर्ग, वर्ग किंवा

सेवेच्या वर्गाच्या एकूण संख्येमध्ये अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींचे एकूण प्रतिनिधित्व अनुसूचित जातींसाठी 16 टक्के आणि अनुसूचित जमातींसाठी 7 टक्के आरक्षणाच्या निर्धारित टक्केवारीपर्यंत पोहोचले नसल्यास, त्या वर्षी भरलेल्या रिक्त पदांपैकी ५२% जास्त नसाव्या. 17 जून 1995 पासून संविधान (77 वी दुरुस्ती) कायदा, 1995 द्वारे सादर केलेल्या संविधानाच्या अनुच्छेद 16 (4 ए) च्या अंमलबजावणीद्वारे, जेथे अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींना राज्यांतर्गत वर्ग किंवा सेवांच्या वर्गातील पदोन्नतीच्या पदांमध्ये पुरेसे प्रतिनिधित्व नाही तेथे पदोन्नतीमध्ये आरक्षणाचे तत्त्व लागू होईल. अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींना समान संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी पदोन्नतीद्वारे आरक्षणाचा नियम अनुच्छेद 14 आणि 16 (1) आणि (4) शी सुसंगत आहे. सामान्य नियम चा नियम 22 (ii) हा पदोन्नती किंवा बदलीद्वारे नियुक्ती त्याच्या कक्षेत आणण्यासाठी पुरेसा व्यापक आहे. जेव्हा पदोन्नतीद्वारे नियुक्तीसाठी शिक्षित आणि पात्र व्यक्ती उपलब्ध नसतात तेव्हा पदे रद्द होणे टाळणे हा पुढे नेण्याचा उद्देश आहे. प्रत्यक्ष भरती, पदोन्नती आणि जनरल नियमांतर्गत बदलीद्वारे परिभाषित अशा तीन पद्धतींनी भरती केली जाते, असा कायदा आहे.

त्यामुळे, सामान्य नियमाचा नियम 22 हा पदोन्नती किंवा बदलीद्वारे होणाऱ्या नियुक्तीला लागू होत नाही, हा पूर्ण न्यायपीठाने दिलेला निष्कर्ष, नियम 22 (ii) शी स्पष्टपणे विसंगत आहे, ज्यामध्ये थेट भरतीऐवजी इतर नियुक्त्यांची कल्पना आहे. म्हणून, आम्ही असे मानतो की पदोन्नतीद्वारे किंवा बदलीद्वारे नियुक्ती उप तहसीलदार पदावरील रिक्त पदे पुढे नेण्यासाठी उपलब्ध आहे. त्यामुळे श्री राव यांनी विभागीय खंडपीठाच्या निर्णयाच्या शुद्धतेचा योग्य प्रचार केलेला नाही.

मग प्रश्न असा आहे की सामान्य नियमांच्या नियम 47 अंतर्गत सत्तेचा वापर करणे सरकारला न्याय्य होते का ? हा मुद्दा देखील आता संपूर्णतः राहिलेला नाही. या न्यायालयाने ए. पी. सरकार आणि इतर विरुद्ध श्री डी. जनार्दन राव आणि अन्य, [1977] 1 एस. सी. आर. 702 च्या प्रकरणात नियम 47 ची व्याप्ती विचारात घेतली. पृष्ठ 706 वर नियम 47 काढल्यानंतर, या न्यायालयाने असे म्हटले होते की :

" या अपीलत निर्णय होणे आवश्यक असलेला खरा प्रश्न म्हणजे नियम 47 जो पूर्वलक्षी प्रभावासह कोणत्याही नियमात शिथिलता देण्यास परवानगी देतो का. या पैलूवर विचार करण्यापूर्वी, अपीलकर्त्यांच्या वतीने उपस्थित केलेला एक छोटासा मुद्दा निकाली काढणे आवश्यक आहे, की आक्षेपित आदेश खरोखर पूर्वलक्षी प्रभावात नव्हता, तर कार्यान्वित होण्याची शक्यता होती, कारण तो केवळ आदेशाच्या तारखेपासून होता ज्याद्वारे वेगवेगळ्या वर्षांसाठीच्या समित्यांमध्ये या 63 कर्मचाऱ्यांची नावे समाविष्ट होती ज्यांना नियमित करण्यात आले. 30 जून 1971 रोजी दिलेल्या आदेशानुसार, या कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत 1965,1966,1968 आणि 1969 या वर्षांसाठीच्या पॅनेलचे प्रमाणीकरण करण्यासाठी विशेष नियमांच्या नियम 49 (अ) मध्ये शिथिलता देण्यात आली. अशा प्रकारे आक्षेपार्ह आदेशाने पॅनल मध्ये नावांचा समावेश नियमित केला जो आदेश देण्याच्या स्वरूप आधी करण्यात आला होता. त्यामुळे हा आदेश स्पष्टपणे पूर्वगामी आहे आणि कार्यान्वित होण्यात संभाव्य नाही.

आंध्र प्रदेश राज्य आणि अधीनस्थ सेवा नियमांचा नियम 47 राज्यपालांना न्याय्य आणि न्याय्य वाटेल अशा प्रकारे सामान्य नियमांची कठोरता शिथिल करण्याचा अधिकार देतो. राज्यसचिव सेवा (वैद्यकीय उपस्थिती) नियम, 1938 चा नियम 13, भारतीय पोलिस सेवा (वेतन) नियम, 1954 चा नियम 10 आणि भारतीय वन सेवा (स्पर्धात्मक परीक्षेद्वारे नियुक्ती) नियम, 1967 चा नियम 10 (ब) च्या तरतुदी यासारख्या इतर अनेक सेवा नियमांमधील समान तरतुदींचा संदर्भ, राज्यपालांना इतका व्यापक अधिकार देणारा नियम 47 हा त्याच्या प्रकारचा अनोखा प्रकार नाही हे दाखवण्यासाठी, अपीलकर्त्यांच्या वकिलांनी दिला आहे. जेथे न्याय अयशस्वी झाला आहे अशा प्रकरणाकडे सरकारचे लक्ष वेधले गेल्यानंतर नियम 47 अंतर्गत कारवाई करण्याची संधी निर्माण होऊ शकते हे पाहणे कठीण नाही. अशा प्रकरणांमध्ये नियम 47 अंतर्गत अधिकारांचा

पूर्वलक्षी प्रभावाने वापर करूनच न्याय मिळू शकतो, अन्यथा नियमाचा उद्देश आणि उद्देश मोठ्या प्रमाणात निरस्त होईल.”

अशा प्रकारे असे दिसून येते की राज्यपालांना न्याय आणि समानतेच्या हितासाठी न्याय्य आणि न्याय्य वाटेल अशा प्रकारे सामान्य नियमांची कठोरता शिथिल करण्याचा अधिकार आहे. अधिकारांचा पूर्वलक्षी प्रभावाने वापर करूनच न्याय मिळू शकतो. अन्यथा, नियम 47 चा उद्देश आणि हेतू मोठ्या प्रमाणात निरस्त होईल. नियम 47 चा पूर्वलक्षी प्रभावाने वापर केला जाऊ शकत नाही, असा न्यायाधिकरणाच्या पूर्ण न्यायपीठाने दिलेला निष्कर्ष, त्यामुळे स्पष्टपणे बेकायदेशीर आहे.

पुढचा प्रश्न असा आहे की सरकारने न्यायाचा किंवा समानतेचा खरा मुद्दा स्वतःपुढे ठेवला होता का? हे खरे आहे की आदेशाच्या वाचनावरून सरकार त्या दृष्टीकोनातून विचलित झाल्याचे दिसत नाही. परंतु या निष्कर्षाचे समर्थन प्रकरणामधील मधील उपलब्ध तथ्यांद्वारे केले जाऊ शकते. असे दिसून आले आहे की नियम 22 (ii) (g) अंतर्गत, राखीव प्रलंबित रिक्त पदांची मुदत तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी असू शकते आणि जेव्हा रिक्त पदे तिसऱ्या वर्षाच्या अखेरीस भरली जाऊ शकत नाहीत, तेव्हा प्रलंबित रिक्त पदांसाठी पात्र असलेल्या सामान्य उमेदवारांसाठी रिक्त पदे खुली केली जातील की नाही यावर सरकारने विचार करणे आवश्यक आहे. पात्र उमेदवारांच्या अनुपलब्धतेमुळे सरकारने रिक्त पदांच्या आरक्षणावर भर देण्याऐवजी, विशेष नियमांच्या नियम 8 (अ) (2) ची कठोरता शिथिल केल्याचे दिसते, ज्यामध्ये उमेदवाराने किमान एकूण आठ वर्षांची सेवा आणि वरिष्ठ सहाय्यक म्हणून किमान दोन वर्षांची सेवा द्यावी अशी कल्पना आहे. विशेष नियमांच्या नियम 8 (अ) (2) मध्ये संदर्भित परिशिष्ट खालीलप्रमाणे आहे :

" कनिष्ठ विभाग लिपिक श्रेणीपेक्षा खालच्या दर्जाच्या नसलेल्या पदावर किमान आठ वर्षे (खालील कलम (3) मध्ये विहित केलेल्या महसूल निरीक्षक म्हणून सेवांसह) सेवा बजावली असावी, ज्यापैकी दोन वर्षे उच्च विभाग लिपिक पदावर असायला हवी होती :

परंतु, जिल्हा महसूल आस्थापनेच्या किंवा इतर कोणत्याही विभागाच्या, पदाच्या किंवा विशेष कर्तव्याच्या सदस्याने केलेल्या उच्च विभागीय सेवेची

गणना, त्याला नियमित क्रमवारीत उच्च विभागीय लिपिक म्हणून मोजायला हवी होती, परंतु इतरत्र उच्च विभागीय लिपिक म्हणून त्याच्या नियुक्तीसाठी मोजली जाईल.

या प्रकरणात, अपीलकर्त्याला वरिष्ठ सहाय्यक म्हणून दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी आणि महसूल विभागात एकूण आठ वर्षांच्या सेवेसाठी एक वर्ष पाच महिन्यांच्या कालावधीसाठी पाच महिन्यांच्या सेवेची कमतरता भासली. अनुसूचित जाती/अनुसूचित जमातीच्या उमेदवारांच्या अनुपलब्धतेमुळे राखीव रिक्त पदांचा मोठा अनुशेष लक्षात घेता, परिशिष्टासह वाचलेल्या नियम 8 (2) अंतर्गत सेवेचा विहित कालावधी शिथिल करून अपीलकर्त्यावर होणारा अन्याय दूर करण्याचा सरकारचा हेतू असल्याचे दिसते. अपीलकर्त्याने सर्व विहित चाचण्या वेळेच्या आत चांगल्या प्रकारे उत्तीर्ण केल्या होत्या यात वाद नाही. सेवेचा आवश्यक कालावधी पूर्ण करण्याच्या संदर्भात एकमेव अपात्रता होती. सरकार मूलभूत पात्रतेमध्ये शिथिलता देऊ शकत नाही, परंतु वैयक्तिक बाबतीत ते योग्य परिस्थितीत सेवेच्या अटींमध्ये शिथिलता देऊ शकतात, हा निश्चित कायदा आहे. असे दिसून येते की अपीलकर्त्याने सर्व चाचण्या उत्तीर्ण केल्यानंतर, त्याला वरिष्ठ सहाय्यक म्हणून एकूण आठ वर्षांची सेवा आणि किमान दोन वर्षांच्या सेवेची अट पूर्ण करणे आवश्यक होते. म्हणून, प्रलंबित रिक्त पदे भरण्याच्या दृष्टीने, जी योग्यरित्या दर्शविल्याप्रमाणे परंतु श्री. पी. पी. राव, निर्विवादपणे एक घटनात्मक राष्ट्रीय बंधन आहे, सरकारने त्या संदर्भात कोणताही विशिष्ट निष्कर्ष नोंदवला गेला नसला तरी सेवेच्या आवश्यक कालावधीची कमतरता माफ करून नियम 47 अंतर्गत अधिकारांचा वापर केल्याचे दिसते. या पार्श्वभूमीवर नियम 47 मध्ये संकल्पित न्याय आणि समानतेची चाचणी समजून घेतली पाहिजे. एखाद्या वर्गाच्या व्यक्तीला किंवा व्यक्तिगत शिथिलता दिली जाऊ शकते.

मग प्रश्न असा आहे की नियम 47 अंतर्गत अधिकारांचा वापर करण्यापूर्वी प्रभावित होण्याची शक्यता असलेल्या सर्व व्यक्तींना नोटीस देणे आवश्यक आहे का? या नियमात कोणत्याही प्रकारची नोटीस देण्याचा विचार केला जात नाही. कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तींच्या परस्पर दाव्याचा विचार करण्याचे हे प्रकरण नाही. अनेकांच्या तुलनेत एकाच व्यक्तीची पात्रता शिथिल करण्याचे हे प्रकरण आहे. या परिस्थितीत, या नियमात सर्व बाधित व्यक्तींना नोटीस

बजावण्याची कल्पना आहे असे आम्हाला वाटत नाही. हे खरे आहे की वरिष्ठ सहाय्यक संवर्गात उत्तरवादी हे अपीलकर्त्यापेक्षा वरिष्ठ होते. परंतु कलम 16 (1), 16 (4) आणि 16 (4 ए) सह वाचलेल्या नियम 22 डीच्या अंमलबजावणीद्वारे, राखीव उमेदवार म्हणून पदोन्नतीद्वारे अपीलकर्ता खालच्या संवर्गातील त्याच्या वरिष्ठांवर वरचढ आणि उप तहसीलदार म्हणून वरिष्ठ होईल.

संरक्षणात्मक भेदभाव चालवून, अनुसूचित जाती किंवा अनुसूचित जमातीशी संबंधित कनिष्ठ अधिकारी, कलम 16 (1) च्या अंमलबजावणीद्वारे, ज्याचे परिच्छेद 16 (4) आणि 16 (4 ए) सह वाचन केले जाते, तो खालच्या संवर्गातील त्याच्या पूर्वीच्या वरिष्ठांवर वरचढ होतो आणि पदोन्नती मिळवतो. अशा प्रकारे, उप-तहसीलदार या पदोन्नतीच्या पदावर अपीलकर्ता वरिष्ठ बनतो. सामान्य नियमांच्या नियम 33 (अ) च्या अंमलबजावणीद्वारे, उप-तहसीलदार पदावर त्यांनी ज्या तारखेला कर्तव्ये पार पाडली त्या तारखेच्या संदर्भात त्यांचे ज्येष्ठत्व निश्चित केले जाईल. विशेष नियमांच्या नियम 6 सह वाचलेल्या सामान्य नियमांच्या नियम 22 च्या अंमलबजावणीमुळे हा परिणाम अपरिहार्य आहे. त्यामुळे सामान्य नियमांच्या नियम 47 अंतर्गत अधिकारांचा वापर करण्यापूर्वी सर्व प्रभावित पक्षांना कोणतीही नोटीस देण्याची आवश्यकता नाही.

त्यानुसार अपील करण्यास परवानगी आहे. पण कोणत्याही परिस्थितीत खर्चाशिवाय.

सी. ए. क्र. 4416/96 (@एसएलपी (सी) क्र. 7034/95)

या प्रकरणात उपस्थित केलेला वाद आता हाताळलेली बाब राहिलेला नाही. या न्यायालयाचे व्यावसायिक कर आयुक्त, ए. पी., हैदराबाद ए. आणि इतर वि. जी. सेतुमाधवे राव आणि इतर, (1996) 1 स्केल 721 यामधील गुणोत्तर या प्रकरणातील तथ्यांना स्पष्टपणे लागू होते. वरील चर्चा लक्षात घेऊन आणि जी. सेतुमाधव राव यांच्या खटल्याचे गुणोत्तर लक्षात घेता, अपील करण्यास मंजुरी आहे, परंतु, कोणत्याही परिस्थितीत, खर्चाशिवाय.

आर. पी.

अपील मंजूर करण्यात येते.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा / तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही

कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरीता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबाजवणीकरीता वैध मानला जाईल."